

Uit ‘Warken harken en karken’:

Steenenkamer 18 oktober 1945

De eerste slag om Arnhem, die van 17 – 25 september 1944 door de geallieerden met de Duitsers werd uitgevochten, liep uit op het mislukken van de operatie Market Garden. Toen de stad weer volledig in Duitse handen was, werd de bevolking de stad uitgestuurd. Verschillende evacués vonden in Putten onderdak.

Het heeft tot 12 april geduurd, voordat de tweede slag om Arnhem plaatsvond. Dit keer kwamen de bevrijders door de Achterhoek en Duitsland naar de IJssel. Britten en Canadezen zorgden op 14 april voor de bevrijding van Arnhem.

De Duitsers hadden zich, in het door hongers getroffen Westen van ons land, in de “Festung Holland” teruggetrokken. Na de bevrijding van Arnhem, wilden de op de Veluwe nog aanwezige Duitse soldaten hun toevlucht in de “Festung Holland” zoeken. Iets wat de geallieerden juist wilden voorkomen omdat ze in het dunbevolkte gebied van de Veluwe het Duitse leger in een allesbeslissende slag wilden uitschakelen.

Daarom was het van het grootste belang dat de op 12 april gestarte operatie “Cleanser” snel werd uitgevoerd. De 5th Canadian Armoured Division (5^e Tank Divisie) werd ondersteund door het A eskadron van de 8th New Brunswick Hussars. Het doel was zo snel mogelijk het IJsselmeer te bereiken, zodat voor de Duitsers de vluchtweg naar West-Nederland werd afgesloten.

Op hun tocht over de Veluwe ondervonden zij op sommige plaatsen grote weerstand. De Duitsers hadden in allerijl op verschillende plaatsen verdedigingspunten gebouwd. Bij “De Heihaas” in Putten werd zware artillerie geplaatst.

Op verschillende plaatsen vonden verbeten gevechten plaats, waarbij veel slachtoffers te betreuren waren. Van 15 tot 17 april 1945 vond de “Slag om Otterlo” plaats en op 16 en 17 april ook de “slag om Voorthuizen.”

Terwijl op 17 april de zuiveringsacties in het centrum van Voorthuizen door de geallieerde soldaten nog volop aan de gang zijn, rijdt de 5th Tank Divisie met het eskadron 8th New Brunswick Hussars, met hun tanks om het dorp heen in de richting van Putten.

De gevechten, die in Voorthuizen plaatsvonden, bleven bij de bewoners van Putten en de daarom heen liggende buurtschappen niet onopgemerkt.

Een evacué uit Arnhem beschrijft hoe hij het “korte geblaf van het geschut en de donkere geluiden van de inslagen” hoort. Ook het vliegtuigje, dat deel uitmaakt van de operatie “Cleanser”, springt in het oog. Het cirkelt voortdurend rond om de situatie op de grond te observeren en door te geven.

Dat er iets stond te gebeuren, was wel duidelijk. Omdat velen het vermoeden hadden dat het wel eens tot gevechten zou kunnen komen, begon men her en der met het graven van schuilkelders.

Ook op het erf van de boerderij van Aart van Wijncoop - de broer van Jan van Wijncoop – aan de Steenenkamerseweg I 131 (nu nummer 62) bereiden ze zich voor op eventuele gevechten. Naast de hooiberg graven ze een grote schuilkelder, die later nog een belangrijke rol zal spelen.

In het bakhuusje van “Oart van Beertje” woonde Dirk Schipper met zijn gezin. Dit bakhuus met schuur, waarin hij een smederij had, huurde hij van Oart. De boerderij, net even voor de kruising met de Waterweg, vormde een onderdeel van de bewoning in dit stukje van Steenenkamer.

De boerderijen van Jaap Evers en Giep Evers en ook de woningen van Kees Dekker en Van Loenen lagen in de buurt. Op de boerderij van Gieb Evers waren Duitse soldaten ingekwartierd.

Tegen de avond van 17 april komt de 5^e Tankdivisie, bestaande uit Shermans tanks, via de Voorthuizerstraat bij “De Heihaas” Putten binnen rijden. Dan breekt plotseling de hel los. De

daar geplaatste Duitse artillerie probeert wanhopig een verdere opmars te voorkomen. De gevechten duren de hele avond en een groot gedeelte van de nacht.

Tijdens deze gevechten vallen aan beide zijden verschillende slachtoffers.

Onder hen is ook de 25-jarige Canadees John Burpee Wallace. Hij is de chauffeur van de tank "Amherst", behorend bij het 8th New Brunswick Hussars, die hier buiten gevecht wordt gesteld.

John vertrekt met zijn onderdeel 8th New Brunswick Hussars op 14 november 1943 vanuit Engeland naar Noord Afrika, om een jaar later naar Italië te vertrekken. Daar speelt zijn regiment in verschillende veldslagen een belangrijke rol. Op 19 februari 1945 wordt John met zijn regiment ingescheept om Italië te verlaten. Enkele dagen later komen ze in Marseille (Frankrijk) aan. Daarna gaat de reis verder per trein naar België en Nederland.

Zijn onderdeel zal een belangrijke rol bij de bevrijding van Nederland spelen.

Tijdens deze gevechten voor de bevrijding van Putten sneuvelt John Burpee Wallace, 20 dagen voor het einde van de oorlog.

Trooper G/135, John Burpee Wallace, van het 8e New Brunswick Hussars Battalion heeft zijn laatste rustplaats op het Canadian War Cemetery in Groesbeek gevonden.

John Burpee Wallace

In Putten staat zijn naam met die van zijn medestrijders: G.L. Pewtress, J. Wakula en F.L. Waters op het monument dat ons herinnert aan deze gebeurtenis. Het staat op de plaats waar de gevechten plaatsvonden.

Monument slachtoffers gevechten 17 en 18 april 1945

Zijn broer Ralph Wallace, die één van de commandanten van dit tankeskadron was, maakte dit van dichtbij mee. De volgende dag trok hij verder met de 8e New Brunswick Hussars om Putten te bevrijden.

Hij zal de vreugde van de vrijheid met gemengde gevoelens ervaren hebben.

Nadat de gevechten afgelopen zijn trekken de deelnemers aan operatie "Cleanser" verder, om zo snel mogelijk de terugtocht van de Duitsers onmogelijk te maken. Ze zijn nu al dicht bij hun einddoel: het IJsselmeer.

Een gedeelte van het bevrijdingsleger trekt, nadat Putten bevrijd is, door naar Ermelo en Harderwijk. Beide plaatsen worden net als Putten, op 18 april 1945 bevrijd.

Een ander gedeelte van de 5^e tankdivisie trekt via de Steenenkamerseweg in de richting van het IJsselmeer. Ze ondervinden daarbij weinig weerstand totdat.....

"Sherman Firefly" tank

De Duitsers, die in de schuur van de boerderij "Klein Steenenkamer" van Gieb Evers ingekwartierd zitten, beseffen wel dat de oorlog voor hen een verloren oorlog is. Onder hen zijn wat oudere, maar ook jongere soldaten.

Ze verdrinken hun verdriet en proberen alles wat nog maar een beetje waarde heeft te ruilen voor schnaps. Ze hebben aan de buurtbewoners van de Steenenkamerseweg beloofd dat zij, zodra de Canadezen komen, zich zullen overgeven.

Als de eerste tanks bijna bij de kruising van de Steenenkamerseweg en de Waterweg zijn aangekomen, stoppen de tanks en gevechtswagens. Een Canadees komt van de tank naar beneden en wil de Duitsers, die met hun handen omhoog langs de weg staan fouilleren.

Dan komt plotseling achter de heg bij Evers een Duitse soldaat te voorschijn, die een pantservuist naar de tank gooit. De Canadese soldaat klimt snel weer in zijn tank en er ontstaat een fel gevecht.

“Klein Steenenkamer”

De bewoners vluchten met 5 tot 6 gezinnen in de eerder gegraven schuilkelder op het terrein van Oart van Beertje. Beert, de zoon van Oart van Wijncoop, vertelt mij daarover: “We zaten op het laatst met 27 mensen in de schuilkelder. Gezinnen hier uit de buurt, maar ook mensen uit Nijkerk. Er kwamen steeds meer mensen in de schuilkelder. Op de grond lag hooi en we zaten dicht op elkaar.

Bij de uitgang zat tante Willempje, de zus van vader. Zij was wat we noemden “behept.” De Duitsers hadden een borrel op en begonnen te vechten. Het was een ongelijke strijd, de niet nuchtere Duitsers tegen de tanks. De tanks schoten met fosforgranaten de boerderijen en huizen in de omgeving in brand. Ook de hooiberg dicht bij de schuilkelder stond in brand. Het werd met alle mensen erin erg warm en we waren bang, dat ook het hooi in de schuilkelder vlam zou vatten. We riepen naar de mensen die bij de uitgang zaten: “Eruit, eruit, straks verbranden we allemaal.”

Willempje, die bij de uitgang zat begreep dat niet allemaal. We hebben haar geduwd, zodat de uitgang vrij zou komen.

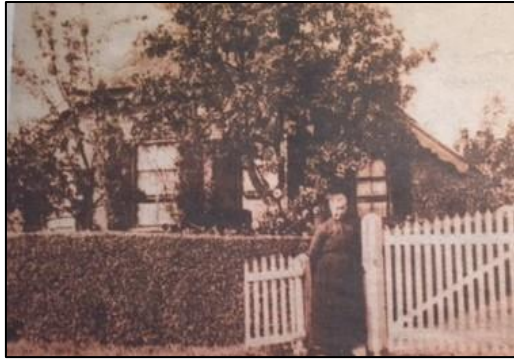
Op het moment dat zij naar buiten kwam, werd ze geraakt. Ze was op slag dood. We hebben haar aan de kant geschoven en zijn plat op onze buik weggekropen. Later heb ik ook dode Moffen zien liggen. Je liep er gewoon langs. Het deed je niet zoveel.”

Door de beschietingen op de morgen van 18 april 1945 raken 10 gezinnen in Steenenkamer in korte tijd alles wat ze door de jaren heen hebben opgebouwd kwijt. Hun huizen en bezittingen zijn verbrand. Het enige wat ze nog hebben, is de kleding die ze aanhebben.

Tijdens de gevechten komt de zus van Aart en Jan van Wijncoop, Willempje (*24-10-1893) om het leven. Ze is dan 51 jaar. Nadat haar moeder in 1935 overleden is, maakte zij onderdeel uit van het gezin van Aart van Wijncoop. Aart had zijn moeder op haar sterfbed beloofd voor Willempje te zorgen. Om verschillende redenen was het voor Aart en zijn gezin geen optie om naar de Arlersteeg te verhuizen. Daarom werd het ouderlijk huis verkocht en kwam Willempje bij Aart wonen.

De gebeurtenissen op de morgen van de 18^e april, waarbij Willempje door haar hoofd geschoten werd, hebben bij Aart van Wijncoop diepe indruk gemaakt. Hij kreeg een kogel door zijn pet en ontsnapte ternauwernood aan de dood. De beelden die hij toen op zijn netvlies kreeg, is hij zijn leven lang niet kwijt geraakt.

Een foto van Willempje, voor haar geboortehuis aan de Arlersteeg, is de enige herinnering die aan haar bewaard is gebleven.

Willempje Van Wijncoop (*24-10-1893 †18-04-1945)

Tijdens de gevechten in Steenenkamer wordt even verderop, dicht tegen de kust van het IJsselmeer, het huis van Wijnand Luitjes “De Stomphof” ook getroffen. Het hele huis gaat in vlammen op. Dit is de tweede keer dat het huis verwoest wordt. Tijdens de stormvloed van 1916 door de verwoestende golven en nu door oorlogsgeweld. Wijnand wordt door zijn arm geschoten en voor behandeling naar het noodhospitaal “De Schaffelaar” in Barneveld vervoerd. Na 14 dagen keert hij weer terug naar wat er nog van de woning is overgebleven. “De Stomphof” is weer op de puinhopen herbouwd en wordt nu bewoond door Arie Luitjes (kleinzoon van Wijnand) en zijn vrouw.

Schuin tegenover “De Stomphof” (toen I 135, nu Hoornsdam 10) ligt de Voordijk.

De Voordijk

In de editie van het “Puttens Weekblad” d.d. 20 april 2005 (60 jaar bevrijding Putten) besluit Peter den Dikken zijn kolom met als kop “TIENTALLEN DODEN BIJ BEVRIJDING VAN PUTTEN” als volgt :

rukkende Canadese troepen. Hierbij kwam naast de vele Duitsers ook een inwonsters van Steenenkamer om het leven. Tevens werden op de Voordijk twee jongen mensen uit Nijkerk gedood, raakte een aantal personen gewond en brandden tien boerderijen in Steenenkamer geheel af.

In dezelfde editie van “Puttens Weekblad” verschijnt in de rubriek “Peter belt aan ...” Aflevering 55 : Drama en wonder van Steenenkamer.

Puttens Weekblad van woensdag 20 april 2005

De letterlijke tekst luidt:

Drama en wonder van Steenenkamer

PUTTEN – Aan het einde van de Tweede Wereldoorlog gebeurden er voor twee jongens in hun jonge leven schokkende gebeurtenissen. De één verloor op 18 april 1945 zijn vader en moeder tijdens de gevechten in Steenenkamer en raakte zelf voor zijn verdere leven invalide. De ander zat ten tijde van die beschietingen op een paar honderd meter afstand met moeder, broertjes en zusjes in een schuilkelder. Zijn vader was een half jaar eerder tijdens de razzia weggevoerd en in Duitsland overleden.

De mannen, de één woont nu in Barneveld, de ander in Ermelo, ontmoeten elkaar een kleine zestig jaar later tijdens een cursus rijvaardigheid voor ouderen voor het eerst.

Maandag 18 april 2005, de dag dat Putten zestig jaar geleden bevrijd werd, was voor deze twee mannen een dag met zeer grote betekenis.

Door Peter den Dikken

De tienjarige Wouter Luitjes stond op de ochtend van 18 april 1945 op de kruising Waterweg en Stenenkamersweg naar een verkenningsvliegtuigje te turen, toen zijn buurman, bakker Willemsen, riep dat iedereen in de kelder moest plaatsnemen. Samen met zijn moeder en de andere kinderen van het gezin, Wijnand, Jannetje, Nellie en Lammert scholen ze in de kelder onder het huis. Zijn vader Wijnand Luitjes, beroepsvisser op het IJsselmeer, was op 1 oktober 1944 met de razzia van Putten meegevoerd en in het kamp Husum op 15 december 1944 om 18.15 uur overleden. Hij ligt daar in een massagraf met nog 388 andere burgers begraven.

Toen het gezin Luitjes in de kelder zat, begon het schieten gelijk. Een uur lang hoorden ze zware kanonslagen van de Canadese tanks en het lichtere vuur van de Duitsers. "Hoe langer het duurde,

hoe heter het in de kelder werd.” vertelt Luitjes. “We huilden en smeekten om een goede afloop en nadat het schieten was afgelopen, kropen we uit de kelder van ons huis aan de Waterweg. Het hele buurtschap stond in brand, er lag veel rotzooi op de weg en aan onze dam lag een dode Duitser met een gat in z’n hoofd.

De brandweer kwam natuurlijk niet en daardoor brandden tien boerderijen met rieten daken tot de grond toe af. Ook het huis van mijn grootvader was in brand geschoten, waarbij opa een schotwond had opgelopen. Een vrouw van de Steenkamerseweg, die haar hoofd boven de schuilkelder had uitgestoken, werd dodelijk geraakt. De Canadezen doorzochten na het schieten elk huis, schuurtje en kippenhok. We zagen een tank richting het dorp rijden met daarachter tientallen gevangen Duitsers. We hoorden ook dat bij de kruising een Duitser, die vanuit een hooiberg een pantservuist naar een Canadese tank gooide, gelijk was doodgeschoten. En we hoorden over twee onbekende dode burgers op de Voordijk en dat daarnaast ook een jong jongetje zwaar gewond was geraakt.”

De paniekerige Duitsers waren op 17 april 1945 richting het Westen gevlucht. Maar daar liepen ze vast en moesten in dezelfde avond weer terug richting Putten. In de nacht naar 18 april belde bij de familie Luitjes twee in het nauw gedreven Duitsers aan, een oude man en een bange 16-jarige jongen. Ze wilden overnachten, maar vluchtten gelijk weer weg toen het geallieerde schieten vanuit het zuiden begon. De Canadese tanks en de infanteristen probeerden zo snel mogelijk de IJsselmeerkust te bereiken en de vluchtroute van de Duitsers af te snijden. Op de Voordijk liep toen een jong Nederlands gezin uit Nijkerk, een vader, een moeder, een zoontje van drie jaar en een dochterje van negen maanden in een kinderwagen. De man en de vrouw werden tijdens die gevechten door het spervuur op slag gedood en het jongetje kreeg een granaatscherf in z’n linkerbeen.

De ontmoeting

Wouter Luitjes, die nu 70 jaar is, spreekt over 18 april 1945 van een hectische dag met mooi weer. “Na de bevrijding gingen we de rommel opruimen en later weer naar school Steenkamer. We vierden geen feest en hingen geen vlaggen uit, want het hele jaar door kwamen er doodsberichten over de met de razzia weggevoerde mannen uit Steenkamer.”

Wouter werd beroepsmilitair en bereikte de rang van sergeant–majoor. Nu hij is gepensioneerd en is hij af en toe nog autorij-instructeur.

Voor de 50+ cursus rijvaardigheid kreeg hij in Barneveld een man met een manke been in z’n auto. “Mag je daarmee wel rijden?” vroeg Wouter aan die man. De passagier antwoordde: “Dat manke been heb ik lang geleden in de oorlog opgelopen, ik kreeg in het buitengebied van Putten een scherf in mijn been, in Steenkamer.”

Een rilling liep over Wouters rug. “Nu heb ik dé man te pakken waar ik mijn hele leven naar op zoek ben“ dacht hij hardop. “Niemand schreef erover en bijna niemand sprak over het drama dat op 18 april 1945 op de Voordijk afspeelde. En nu, tientallen jaren later, kom ik die man toevallig tegen.”

In de oorlog waren het twee jongetjes die onwetend zo vlak bij elkaar verschrikkelijke dingen meemaakten. Nu zijn het twee mannen van 63 en 70 jaar, die ineens bij elkaar in de auto zitten. Een wonderlijke samenloop van omstandigheden. Vooral omdat de één in Barneveld en de ander in Ermelo woont en het drama zestig jaar geleden in de gemeente Putten is gebeurd.

Samen met een bevriende wapenbroeder rijdt Wouter Luitjes voor een rondleiding naar zijn vroegere ouderlijk huis aan de Waterweg.

Wouter Luitjes voor zijn ouderlijke woning aan de Waterweg

Naar de zichtbare verhalen over wat zich op 18 april 1945 allemaal op de Steenenkamerseweg en de Hoornsdam afspeelde en naar de Voordijk, bij de Schuitenbeek, waar een jong echtpaar om het leven kwam en een driejarig jochie voor z'n hele leven invalide raakte.

Dat jongetje heet Cornelis van Mondfrans, geboren in Nijkerk. Deze tegenwoordig 63-jarige Barnevelder vertelt dat zijn vader (25) en zijn moeder (23) op de Zeedijk door granaatvuur werden getroffen. “Op 18 april 1945 om 11.00 uur 's ochtends. Een granaatscherf doorboorde mijn linkerbeen en via de verbrijzelde heup kwam de scherf er rechts weer uit. Ik kreeg van iemand een doekje voor het stelpen van het bloed, maar niemand wist wie we waren. Want m'n zusje en ik konden dat niet beantwoorden. Ik werd met een ziekenwagen naar Nijmegen vervoerd en daar haastig geopereerd, in een ziekenhuis in oorlogstijd. Mijne ene been is nog steeds 17 centimeter korter en daardoor loop ik al 60 jaar mank. In het ziekenhuis werd ik Dicky Zeedijk genoemd, tot een familielid mij vond. Na de oorlog groeide ik samen met mijn zusje bij mijn opa en oma in Nijkerk op. Trouwens, op 17 april 1942 ben ik geboren, dus op 18 april 1945 was ik pas één dag drie jaar. Mijn vader en moeder zijn op 20 juli 1945 overgedragen aan de gemeente Nijkerk en op de plaatselijke begraafplaats begraven.”

De twee mannen, die elkaar als een wonder in een auto ontmoeten, begrijpen niet dat de gemeente op 18 april 2005 geen aandacht aan de bevrijding, precies zestig jaar geleden, besteed. Zelf hopen Wouter Luitjes en Cornelis van Mondfrans op die maandag naar de Voordijk te gaan. Om daar samen even stil te staan, te gedenken en na al die jaren, hoe moeilijk ook, dit drama af te sluiten. Twee jongens, die aan het einde van de Tweede Wereldoorlog zo zwaar zijn getroffen, zijn zestig jaar later twee mannen, die óók 18 april 2005 nooit meer zullen vergeten.

Mijn ontmoeting met Kees van Mondfrans

Medio juli 2019 had ik in Barneveld een afspraak met de toen 77-jarige Cornelis van Mondfrans. We spraken over zijn ontmoeting met Wouter Luitjes, maar vooral ook hoe het hem verder met zijn handicap in het leven vergaan is. Een indrukwekkend verhaal, waarin duidelijk tot uitdrukking kwam, hoe weinig in de maatschappij rekening werd gehouden met mensen met een handicap. Als er een minder fijn klusje op het werk gedaan moest worden, was dat een prima klus voor “die manke”. Cornelis heeft mij doen zien, hoe de gebeurtenis van die 18^e april 1945 de rest van zijn leven heeft bepaald. Een leven met veel operaties, pijn en tegenslagen. Maar ook een leven waaraan hij ondanks zijn handicap een zinvolle invulling heeft weten te geven.

Op de vensterbank in zijn huis staat een trouwfoto van twee jonge mensen, die vol vertrouwen de wereld inkijken. Het zijn de ouders van Cornelis.

Ik vertel hem dat ik op allerlei manieren probeer, om uit het oog verloren mensen in beeld te brengen. Op mijn vraag of ik een foto mag maken om ook zijn ouders in beeld te brengen, krijg ik een bevestigend antwoord.

En dus krijgt hierbij het echtpaar Mondfrans uit Nijkerk voor het eerst een gezicht. Ze vluchtten weg voor de beschietingen die de Canadezen vanuit Voorthuizen op Nijkerk

uitvoerden. Al vaker kwamen ze over de dijk richting Putten om eten te halen. Hun laatste tocht met de kinderen eindigde voor hen op de Voordijk. Zij werden 25 en 23 jaar.

G. de Vries,

Scherpenzeel, 06 oktober 2021